

ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ

Індивідуальне завдання з дисципліни «Політичне проектування і прогнозування» передбачає **аналіз сценаріїв** політичного розвитку певної країни (на розсуд студента) або розвитку глобальної моделі світоустрою, регіональної конфігурації країн, певної політичної ситуації, внутрішньополітичного чи міжнародного конфлікту тощо. Необхідно представити принаймні три сценарії: песимістичний, оптимістичний та інерційний. Можливий і інший варіант – за бажанням студентів можна виконати **прогностичне дослідження** (тему обирає студент за погодженням з викладачем) за загальною традиційною схемою (див. додатки А, Б).

За виконану індивідуальну роботу студент максимально отримує 20 балів.

Форма звітності: результати роботи потрібно представити у друкованому вигляді відповідно до загальноприйнятних норм оформлення такого виду роботи (титул, зміст з розділами, висновки, література, додатки); орієнтовний обсяг – 20-25 сторінок.

Перш ніж приступити до виконання даної роботи, студентам слід уважно ознайомитися з цим методом, методологічними принципами і методичними рекомендаціями щодо розробки сценарію, процедурою і формою його представлення. Нижче надається певна інформація, яка допоможе у розумінні сутності даного методу та його практичного застосування (пропонується за навч. пос. *Ахременко А.С. Политический анализ и прогнозирование*, до якої доцільно звернутися для більш детального вивчення проблем сценаріотехніки в прогнозуванні).

А.Ахременко визначає принаймні два основних підходи щодо розуміння поняття та методу сценарію. Згідно з першим – *процесуальним* – сценарій є способом встановлення логічної послідовності подій з метою визначення альтернатив розвитку великих систем типу міжнародних відносин, національної економіки, політичної сфери, соціальних відносин і т.п.

Сценарій надає правдоподібний опис майбутніх подій зі встановленням ймовірного часу їх здійснення та зв'язків, у підсумку яких ці події можуть відбутися. Сценарій складається з метою уточнення умов, за яких буде вирішуватися певна проблема. Під час написання сценарію намагаються уточнити, як, виходячи з існуючої (або будь-якої іншої задуманої) ситуації, крок за кроком буде розгортатися майбутній стан досліджуваного об'єкта. Особливе значення приділяється «критичним точкам», після яких події можуть розвиватися в тому чи іншому напрямі. Сценарій – це демонстрація варіантів можливої обстановки в майбутньому і спроба встановити послідовність подій, що призведуть до неї. Тобто, сценарій відповідає на два найважливіші питання: 1) як крок за кроком

може розвиватися передбачувана ситуація; 2) які альтернативи існують для кожної діючої особи на кожній стадії за умов їх сприяння процесу, його попередження або запобігання. Інший – ситуаційний підхід – інтерпретує поняття «сценарій» з акцентом не на динамічний, а на статичний стан досліджуваної системи та її середовища в майбутньому. Тобто, ситуаційний підхід розуміє під сценарієм не саму причинно-наслідкову подієву послідовність, а картину майбутньої гіпотетичної ситуації, яка може виникнути внаслідок реалізації такого ланцюжка подій.

У сучасній прикладній політології сценаріотехніка може застосовуватися для вирішення найрізноманітніших завдань: від діагностики політичної ситуації, виявлення її значущих елементів і зв'язків до оцінки наслідків прийнятих політичних рішень чи побудови «дерева цілей». Більшість дослідників, однак, сходяться в тому, що все різноманіття прогнозних завдань може бути зведено до двох їх основних типів: 1) прогнозування розвитку політичних процесів різного рівня і масштабу, покроковий опис можливих змін політичної ситуації; 2) планування та розробка системи дій, спрямованих на досягнення певних політичних цілей, бажаної політичної ситуації. У першому випадку складений сценарій (або набір сценаріїв) носитиме *пошуковий (або генетичний)* характер, у другому – *нормативний (програмно-цільовий)*. Пошуковий сценарій описує, виходячи з існуючої ситуації, стан системи та домінуючі тенденції її трансформації, послідовність подій, які логічно призводять до можливого майбутнього стану системи. Нормативний сценарій орієнтований на визначення шляхів досягнення майбутніх бажаних станів об'єкта дослідження, які в даному випадку приймаються в якості цілей. Слід звернути увагу на відмінність нормативного сценарію від звичайного плану або програми заходів: сценарій, на відміну від програми, показує не тільки послідовність дій зацікавленої сторони, але також супутні цим діям трансформації політичної ситуації в цілому, реакції інших суб'єктів, а в деяких випадках – і коливання фонових показників.

Один з найбільш характерних прикладів складання політичного сценарію як складової комплексної системи прогнозування є широко відомий метод ПАТТЕРН (PATTERN). Він був створений в США з метою забезпечення стратегічного планування в галузі розробки і впровадження систем озброєння. Таке завдання з необхідністю передбачає визначення сукупності критеріїв вибору між різними напрямками науково-конструкторської роботи і побудову схеми розподілу ресурсів. Формулювання таких критеріїв, в свою чергу, передбачає наявність певного уявлення про ті вимоги і умови, яким повинні будуть відповідати різні види зброї через десять-п'ятнадцять років. Прогнозний сценарій, побудова якого здійснюється на одній з перших стадій процедури ПАТТЕРН, як раз і має на меті змалювати контури майбутньої зовнішньополітичної ситуації, «політичної картини світу». Йдеться про майбутню систему загроз

національній безпеці держави, можливі критичні ситуації і ймовірні шляхи їх подолання, зростання політичних, а також економічних і технічних можливостей головних потенційних супротивників і союзників. Отримані в сценарії висновки використовуються потім для складання ієрархічного «дерева цілей», верхні рівні якого складають цілі глобально-стратегічного й політичного характеру («забезпечення виживання нації в разі масштабного конфлікту», «посилення домінування держави на міжнародній арені» тощо), а нижні – сприяють реалізації головних цілей і завдань конкретно-технічного та наукового характеру. Сценарій «політичної картини світу» дозволяє також зробити розстановку пріоритетів по «дереву цілей», присвоюючи кожній з цілей і завдань власний коефіцієнт значущості. Слід зазначити, що в методі ПАТТЕРН сценарій може бути або нормативним, спочатку сформульованим в термінах політичних, економічних та ідеологічних цілей держави, або пошуковим, згодом перетворюється в «дерево цілей» за допомогою низки аналітичних процедур. Аналогічний принцип – трансформації соціально-політичного сценарію в конкретні цільові установки та критерії, що базуються на системному аналізі, – використовується в ряді інших комплексних систем прогнозування. Зокрема, такий підхід застосовується в розробленому російськими вченими селективному методі прогнозування та перспективного планування (СМП). СМП передбачає схожий з паттернівським алгоритм роботи, що включає: 1) збір профільної і фонові інформації, отримання найпростіших прогнозів з необхідної проблематики; 2) написання такого сценарію майбутнього розвитку, який би достатньо ясно розкривав генеральну мету роботи в світлі політичних, ідеологічних і економічних завдань на прогнозований період; 3) вироблення критеріїв оцінки; 4) визначення набору можливих цілей; 5) побудова «дерева цілей»; 6) експертну оцінку цілей і критеріїв; 7) розрахунок за «деревом цілей»; 8) розподіл ресурсів за обраними проблемами; 9) побудова «дерева рішень»; 10) вироблення оптимальних стратегій; 11) розподіл ресурсів за оптимальними стратегіями. І в ПАТТЕРН, і в СМП сценарій є тією аналітичною інформацією, на підставі якої ведеться уся наступна робота, тому при його складанні проявляється особлива ретельність.

Як має «виглядати» сценарій як «кінцевий продукт» аналітичної роботи? На це питання не існує однозначної відповіді. У деяких випадках сценарій може мати вигляд стандартної аналітичної записки, що містить в максимально стислій формі основні результати аналізу з найнеобхіднішими і незначними за обсягом коментарями. Він може нагадувати історичні есе, багаті деталями і подробицями, що мають метою передати не тільки реальні риси ситуації, але і її емоційний зміст, «переважаючий тон». Характер сценарію – його мова, обсяг, стиль, ступінь деталізації тощо – не може бути встановлений апріорно, він визначається стосовно до конкретної задачі дослідження.

З деякою часткою умовності можна виділити три основні види підсумкового сценарію.

1. Сценарій-есе. Характеризується вільним, близьким до публіцистичного стилю, високим ступенем деталізації, свідомою драматизацією ключових моментів викладу, відсутністю жорсткої структурованості даних. Як правило, сценарії-есе досить значні за обсягом. Серед найважливіших переваг таких сценаріїв слід відзначити високу ступінь наочності форми викладу матеріалу. Не випадково деякі дослідники проводять паралель між сценарієм в кінематографі і прогностичним сценарієм-есе. Особливе значення має така властивість сценарію, як можливість наочно проілюструвати наслідки того чи іншого рішення, коли експерту потрібно переконати аудиторію, що не володіє питанням професійно. Сценарії-есе можуть приймати різну форму, підчас досить оригінальну. Так, один із сценаріїв глобального розвитку, підготовлений Національною розвідувальною радою при ЦРУ, написаний у вигляді листа глави Всесвітнього економічного форуму колишньому голові Федеральної резервної системи США. Лист датований 2020р. Сценарії-есе іноді використовуються як засіб агітації або контрагітації під час виборчих кампаній. Так, напередодні президентських виборів 1996 р. у Росії на сторінках преси з'явилася велика кількість статей, які можна об'єднати під загальним заголовком «Якщо комуністи прийдуть до влади». У них надався опис (природно, у виключно похмурих тонах) гіпотетичної послідовності зміни політичної та економічної ситуації в країні в разі перемоги кандидата від лівих сил. Емоційність, нарочите згущення фарб можна віднести до достоїнств таких «публіцистичних» сценаріїв, оскільки їх завданням є вплив на масову свідомість і психологію. Водночас необхідно постійно пам'ятати про те, що подібні сценарії знаходяться радше поза наукової сфери: вони спрямовані не на пізнання, а на переконання.

2. Аналітичний сценарій. Характеризується строгим стилем, наявністю чіткої структури викладу матеріалу, невеликим обсягом. Містить короткий (часом тезовий) опис вихідних і результируючих ситуацій, стисло характеризує основних політичних акторів, максимально чітку демонстрацію ходу розвитку ситуації через виділення конкретних подієвих ланцюгів. Такі сценарії в силу їх стислості значно зручніші для особи, яка приймає рішення. Крім того, вони володіють переконливістю і наочністю, хоча і дещо іншого роду, ніж сценарії-есе (переконливість «наукова» на противагу «художньої»).

3. Формалізований сценарій. У порівнянні з першими двома видами сценаріїв, що містять якісні судження експертів, формалізовані включають в себе кількісні показники. Вербальний виклад перебігу подій поєднується в них з побудовою графів, подієвих мереж, блок-схем, з використанням кількісних коефіцієнтів (імовірності, відносної важливості та ін.) У

найбільш складних варіантах таких сценаріїв може використовуватися математичний апарат. Тому деякі аспекти можуть бути складні для сприйняття, вимагати спеціальної підготовки і кваліфікації. У той же час вони можуть нести в собі набагато більший обсяг необхідної для прийняття оптимального рівня інформації, ніж аналітичні сценарії і сценарії-есе. Крім того, формалізований сценарій є фактично готовою основою для побудови математичної моделі.

Таким чином, залежно від типу завдання студенти самостійно обирають формат викладу сценарію (есе, аналітичний або формалізований), визначають характер (пошуковий або нормативний). *Однак, в будь-якому разі, студенти обов'язково на початку роботи мають зробити детальний аналіз об'єкта прогнозування і прогнозного фону, здійснити прогнозну ретроспекцію та прогнозний діагноз досліджуваної ситуації і результати представити у своїй роботі. Ця вимога є необхідною для виконання індивідуального завдання. В іншому разі, за умов ігнорування такого аналізу, робота не буде оцінюватися.*

Студентам пропонується переглянути зразки можливих сценаріїв політичного розвитку у нижченаведеній літературі (безумовно, їх не слід розглядати як еталонні, а радше як приклад) та звернутися до таких робіт для більш детального ознайомлення з методикою розробки сценарію:

1. Ахременко А.С. Политический анализ и прогнозирование : учеб. пос. – М. : Гардарики, 2006. – 333с.
2. Грабовський С. Політична ситуація в Україні: спроба концептуального прогнозу // Сучасність. – 1999. – №4. – С.56-59.
3. Матс Линдгрєн, Ханс Бандхольд. Сценарное планирование и его особенности [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.cfin.ru/management/strategy/plan/scenario.shtml>
4. Мельвиль А.Ю., Тимофеев И.Н. Россия 2020: альтернативные сценарии и общественные предпочтения [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.politstudies.ru/fulltext/2008/4/6.htm
5. Россия – 2050: стратегия инновационного прорыва / Б.Н. Кузык, Ю. В. Яковец. – М.: ЗАО «Издательство «Экономика», 2005. – 624 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.kuzyk.ru/allbooks/index.phtml>
6. Стратегічне прогнозування політичних ситуацій та процесів : монографія / за заг. ред. М.А.Лепського. – Запоріжжя: ЗНУ, 2012. – 428с.
7. Фридман Д. Следующие 100 лет: прогноз событий XXI века. – М.: Эксмо, 2010. – 326с. – С.258-321.